

Қазақстанның географиялық ерекшеліктері мен дамуы

ЖАРИЯЛАНДЫ
01.12.2025

СІЛТЕМЕ
<https://bilimger.kz/185052/>

Әуелбек Талшын Ержанқызы

Ы.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институтының
География мамандығының 2 курс студенті

Хамитова Құралай Козыкина

Жаратылыстану және ақпараттандыру факультетінің оқытушысы, магистры

Кіріспе

Қазақстан — Еуразия құрлығының орталығында орналасқан, жер көлемі бойынша әлемде тоғызыншы орынды иеленетін мемлекет. Елдің географиялық орны оның табиғи, экономикалық және әлеуметтік дамуына үлкен ықпал етеді. Қазақстанның табиғи ресурстарға байлығы, әртүрлі ландшафттары мен климаттық жағдайлары оның стратегиялық маңыздылығын арттырады. Бүгінгі таңда еліміз табиғи байлықтарын тиімді пайдалану мен тұрақты даму принциптерін сақтау жолында жүйелі саясат жүргізуде.

Табиғи жағдайлары мен ресурстары

Қазақстан жер бедері өте әркелкі. Елдің батыс бөлігі Каспий маңы ойпатымен сипатталса, орталықта Сарыарқаның аласа таулы өлкелері орналасқан. Оңтүстік-шығысында Тянь-Шань, Жоңғар Алатауы және Іле Алатауының биік жоталары созылып жатыр. Ал шығыста Алтай тау жүйесі көтеріледі. Бұл аймақтарда биіктіктің әртүрлілігі климаттың, өсімдіктер мен жануарлар дүниесінің әр алуандылығына әкеледі.

Қазақстанның климаты шұғыл континенталды: жазы ыстық әрі құрғақ, қысы суық және ұзақ. Қыста температура -40 °C-қа дейін төмендесе, жазда $+40$ °C-қа дейін көтерілуі мүмкін. Жауын-шашын мөлшері аймақтарға қарай өзгереді: батыста 100–200 мм болса, тау бөктерлерінде 1000 мм-ге дейін жетеді.

Еліміз табиғи ресурстарға өте бай. Мұнай мен газ қорлары негізінен Батыс

Қазақстанда шоғырланған. Уран қоры бойынша Қазақстан әлемде бірінші орында тұр. Сонымен қатар көмір (Қарағанды, Екібастұз), темір рудасы (Рудный), алтын (Алтай, Жетісу), мыс (Жезқазған) және басқа да қазба байлықтар мол.

Гидрография және су ресурстары

Қазақстанның гидрографиялық желісі салыстырмалы түрде сирек. Ертіс, Есіл, Жайық, Сырдария сияқты ірі өзендер мемлекеттің экономикалық және ауылшаруашылық өмірінде маңызды рөл атқарады. Олардың суы егістікті суаруға, энергетика өндірісіне және ауыз су көздері ретінде пайдаланылады.

Каспий теңізі — әлемдегі ең үлкен тұйық су айдыны. Қазақстан оның солтүстік-шығыс бөлігін алып жатыр. Арал теңізі экологиялық апаттың символына айналды. XX ғасырдың ортасында теңіздің көлемі 68 мың шаршы шақырымды құраса, бүгінде ол бірнеше есеге тарылып кеткен. Судың тартылуы аймақтың микроклиматын өзгертті, тұзды дауылдардың пайда болуына және халық денсаулығының нашарлауына әкелді.

Балқаш көлі де ерекше табиғи нысан. Оның батыс бөлігі тұщы, шығыс бөлігі ащы суымен ерекшеленеді. Бұл көлдің гидрологиялық режимі Іле өзенінің суына тәуелді.

Экологиялық мәселелер

Қазақстан экологиясы бірнеше ірі проблемамен бетпе-бет келіп отыр:

- Арал теңізінің тартылуы — суармалы егіншіліктің дұрыс ұйымдастырылмауы мен суды тиімсіз пайдалану нәтижесінде туындады. Арал теңізінің экожүйесі бұзылып, аймақтағы биоалуантүрлілік күрт төмендеді.
- Семей ядролық полигонының салдары — 1949-1989 жылдары полигонда 450-ден астам ядролық сынақ өткізілді. Бұл сынақтардың нәтижесінде жергілікті халықтың денсаулығы нашарлады, қатерлі ісік аурулары мен туа біткен ақаулардың саны артты.
- Байқоңыр ғарыш айлағының экологиялық әсері — ғарыш аппараттарының ұшырылуы барысында улы отын қалдықтарының жер мен суға түсуі қоршаған ортаға зиян тигізеді.

Қазақстан Республикасы экологиялық жағдайды жақсарту мақсатында бірқатар бағдарламаларды жүзеге асырып жатыр. Олардың қатарында “Жасыл экономикаға көшу” тұжырымдамасы, ұлттық саябақтар мен қорықтар жүйесін кеңейту, экологиялық білім беруді дамыту сияқты шаралар бар.

Әлеуметтік-экономикалық даму

Қазақстанда экономиканың негізгі салалары — мұнай-газ өнеркәсібі, тау-кен өндірісі, ауыл шаруашылығы және қызмет көрсету саласы. Елдің батыс өңірі мұнай-газ

секторымен ерекшеленсе, оңтүстік аймақтарда суармалы егіншілік (мақта, күріш, көкөніс өсіру) дамыған.

Астана (Астана қаласы) — елдің әкімшілік және саяси орталығы. Алматы — қаржы және мәдениет орталығы. Шымкент, Ақтөбе, Қарағанды сияқты қалалар да аймақтық экономиканың тірегі саналады.

Қазақстан **“Қазақстан-2050” стратегиясы мен “100 нақты қадам”** реформалары аясында индустриялық-инновациялық дамуға баса назар аударып отыр. Сондай-ақ ауыл шаруашылығында заманауи технологияларды енгізу, цифрландыру процестері жүріп жатыр.

Туризм және география

Қазақстанның табиғи көрікті жерлері — елдің туристік әлеуетін айқындайды. Республикада 13 ұлттық парк, ондаған қорықтар мен табиғи ескерткіштер бар.

- Шарын шатқалы — табиғи құбылыстар нәтижесінде қалыптасқан керемет шатқал.
- Бурабай — “Қазақстанның Швейцариясы” аталған курорттық аймақ.
- Көлсай көлдері мен Қайыңды көлі — ерекше табиғи аймақтар, экотуризмнің дамуына үлкен мүмкіндік береді.
- Бозжыра шатқалы — Маңғыстау өңіріндегі ерекше геологиялық түзілімдер.

Қазақстанда тарихи-мәдени туризм де дамып келеді: Түркістан қаласындағы Қожа Ахмет Ясауи кесенесі, Отырар қалашығы сияқты ескерткіштерге туристер көптеп барады.

Қорытынды

Қазақстанның географиялық орналасуы, табиғи байлықтарының молдығы және алуан түрлі табиғи жағдайлары оның даму мүмкіндіктерін арттырады. Табиғатты сақтау, экологиялық тепе-теңдікті сақтау және халықтың өмір сүру сапасын арттыру — бүгінгі күннің маңызды міндеттері. Әрбір азамат туған жердің табиғатын қорғауға өз үлесін қосып, тұрақты даму принциптерін ұстанған жағдайда ғана Қазақстан болашақта табысты әрі экологиялық қауіпсіз мемлекетке айнала алады.

ҚМ АА Куәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.